

کاربرد تکنیک‌های برنامه‌ریزی ریاضی برای تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی شرکت‌های داروسازی

دکتر علی محمدی*
دانشگاه شیراز

چکیده

مدیران شرکت‌ها و سرمایه‌گذاران دو گروه از ذینفعان هستند که اطلاعات حاصل از تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی برای آنها اهمیت ویژه‌ای دارد. در این راستا، آنها با در نظر گرفتن اطلاعاتی مانند نسبت‌های مالی، موقعیت شرکت را ارزیابی و براساس آن تصمیم مناسب را اتخاذ می‌کنند. هر چند تحلیل نسبت‌های مالی برای ارزیابی مالی شرکت‌ها قدمتی دیرینه دارد، اما محدودیت تحلیل نسبت‌ها آن است که هر نسبت با در نظر گرفتن یک فاکتور در صورت و فاکتور دیگر در مخرج، فقط یک بُعد را ارزیابی می‌کند. بنابراین در نظر گرفتن نسبت‌های مالی به صورت جدا از هم معمولاً نمی‌تواند راهنمای مناسبی برای سرمایه‌گذاران و مدیران شرکت‌ها باشد. برای رفع این نقص، در این مقاله پیشنهاد می‌شود که ابتدا با بررسی نظر خبرگان و کارشناسان صنعت و استفاده از فرایند تحلیل سلسله مراتبی وزن اهمیت نسبت‌های مالی مختلف در مقایسه با هم استخراج شود. سپس با تلفیق نسبت‌ها و در نظر گرفتن چهار دسته از نسبت‌ها به عنوان ستاده‌های هر شرکت، کارآئی و کارآمدی هر شرکت در مقایسه با سایر شرکت‌ها اندازه‌گیری شود. بدیهی است نمره کارآئی هر شرکت که اطلاعات مختلفی در آن منظور شده می‌تواند راهنمای مناسبی هم برای سرمایه‌گذاران و هم مدیران شرکت باشد تا اولویت‌های سرمایه‌گذاری و جهت‌گیری آتی شرکت را با دقت بیشتری تعیین نمایند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در میان نسبت‌های نقدینگی، نسبت سریع، در میان نسبت‌های سودآوری، بازده حقوق صاحبان سهام، در میان نسبت‌های رشد، نسبت افزایش حقوق صاحبان و در میان

در پژوهش دیگر، از رویکرد تلفیقی تحلیل پوششی داده‌ها و فرایند تحلیل سلسله مراتبی برای ارزیابی طرح‌های مختلف جانمایی استفاده شده است. در این پژوهش، نخست طرح‌های مختلف جانمایی، با استفاده از یک نرم‌افزار ایجاد گردیده و سپس با در نظر گرفتن شاخص‌های مهم در جانمایی مانند: مسافت، مجاورت، دسترسی و دیگر عوامل مؤثر، نخست با استفاده از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی، اوزان اهمیت هر یک از این عوامل استخراج شده، سپس با در نظر گرفتن این اوزان به عنوان ستاده‌های هر طرح جانمایی از مدل تحلیل پوششی داده‌های بی‌نهاد استفاده شده و هر یک از طرح‌های جانمایی مورد ارزیابی قرار گرفته است (تی جن، دا و یومت، ۲۰۰۴).

هالکوز و سلامورسی^{۱۱} (۲۰۰۴) با استفاده از تکنیک تحلیل پوششی داده‌ها، به ارزیابی عملکرد بخش بانکداری یونان پرداختند. این مطالعه با استفاده از برخی نسبت‌های مالی در دوره‌ی زمانی ۱۹۹۹-۱۹۹۷ صورت گرفته است. مدل مورد استفاده در این پژوهش، یک مدل بی‌نهاد و تنها دارای ستاده می‌باشد. به گونه‌ای که برخی از نسبت‌های مالی، به عنوان ستاده‌ی هر بانک در نظر گرفته شده است. در این پژوهش نشان داده شده که روش تحلیل پوششی داده‌ها می‌تواند هم به عنوان جایگزین و هم به عنوان مکمل روش‌های تحلیل نسبت‌های مالی، برای ارزیابی عملکرد سازمان به کار گرفته شود. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بانک‌های با دارایی بیشتر، از کارایی بالاتری برخوردار بوده‌اند. افزون بر این، بخشی از افزایش در کارایی ناشی از ادغام بانک‌های کوچک و تشکیل بانک‌های بزرگ بوده است.

أمرو و امبروسو^{۱۱} (۲۰۰۵) در پژوهشی، با استفاده از یک سیستم یشتیبان تصمیم با شاخص‌های چندگانه و تحلیل پوششی داده‌ها، عملکرد مجموعه‌ای از شرکت‌های صنعتی را در کشور ایتالیا مورد بررسی قرار دادند. در این مطالعه، اطلاعات مورد نیاز از ترازنامه سود و زیان شرکت‌های زیر مطالعه در سال مالی ۱۹۹۹ استخراج گردید. در این مطالعه، برخی از اطلاعات مالی مانند: هزینه‌های نیروی انسانی، هزینه‌ی مواد اولیه، دارایی‌های ثابت، مقدار تولید و هزینه‌ی تولید، به عنوان نهاده و ستاده در نظر گرفته شد و بر اساس آن، کارایی شرکت‌های مورد مطالعه بررسی گردید. افزون بر این، برای در نظر گرفتن متغیرهای کیفی، مانند: ساختار سازمانی، تکنولوژی، راهبردها و اهداف شرکت‌ها در ارزیابی عملکرد آن‌ها از یک سیستم یشتیبان تصمیم فازی بهره گرفته شده است.

دوزاکین و دوزاکین^{۱۲} (۲۰۰۶) نیز در مطالعه‌ای دیگر، به بررسی عملکرد بخش‌های مختلف صنعتی کشور ترکیه پرداخته‌اند. در این مطالعه، از نهاده‌هایی مانند: دارایی‌های خالص (دارایی‌ها پس از کسر استهلاک انباشته) تعداد کارکنان و ارزش افزوده‌ی ناخالص و ستاده‌هایی مانند سود پیش از مالیات و درآمد صادراتی هر بخش، به عنوان داده‌های لازم برای مدل ارزیابی تحلیل پوششی داده‌ها استفاده شده است. پس از محاسبه برآورد هر مجموعه‌ی صنعتی و شرکت‌های موجود در آن مجموعه، با استفاده از مقادیر هدف استخراج شده به وسیله‌ی مدل، میزان تعدیل در نهاده‌ها و

ستاده‌ها برای کارآ شدن هر شرکت تعیین شده است.

علی زاد صاع (۱۳۷۸) با استفاده از رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها، کارایی سیستم بانکی شعب بانک صادرات ایران را مورد بررسی قرار داد و یادآور شد که ارزیابی واحدهای بانکی، به دلیل تنوع خدمات ارائه شده، از بیچیدگی و بزه‌ای برخوردار است و از آنجایی که روش‌های موجود ارزیابی و سنجش واحدهای بانکی، روش‌های تجربی هستند، نتایج آن‌ها در بانک‌های مختلف با یکدیگر قابل مقایسه نیستند. به علاوه، این روش‌ها به کارایی واحدها توجه نداشته‌اند و صرفاً ستاده‌ی واحدها را مورد توجه قرار می‌دهند. در حالی که متدولوژی تحلیل پوششی داده‌ها یک روش علمی و ناپارامتری برای ارزیابی کارایی واحدهاست. در این مطالعه، روش بالا برای اندازه‌گیری کارایی تعدادی از شعب بانک صادرات ایران به کار برده شده است و با استفاده از توانایی‌های این روش، بازده به مقیاس واحدهای مورد مطالعه به طور احتمالی بررسی شده است.

نادری کرج و صادقی (۱۳۸۲) در مطالعه‌ای دیگر، کارایی سیستم بانکداری بی‌ربا و ربوی را مورد مطالعه قرار دادند. این پژوهش، نخست کارایی بانک‌های غیر ربوی را با همدیگر مقایسه می‌کند و کاراترین آن‌ها را با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها در سراسر جهان معرفی می‌نماید. در بخش دیگر پژوهش کارایی ۴۱ بانک اسلامی در سال ۲۰۰۰ و ۴۶ بانک اسلامی در سال ۲۰۰۱ با استفاده از دو مدل تحلیل پوششی داده‌ها برآورد و بانک‌های کارا تر مشخص شده‌اند. همچنین، در این پژوهش کارایی ۴۶ بانک غیر ربوی و ۶۴ بانک ربوی، در سال ۲۰۰۱ در جهان با روش تحلیل پوششی داده‌ها برآورد و با یکدیگر مقایسه شده‌اند. نتایج این پژوهش نشان داده است که کارایی بانک‌های غیر ربوی بحرین و قطر و به طور کلی کارایی بانک‌های غیر ربوی که در شرایط رقابتی در کنار بانک‌های ربوی فعالیت می‌کنند. بیشتر از کارایی بانک‌هایی است که تحت نظام بانکداری غیر ربوی (ایران، سودان، پاکستان) فعالیت می‌کنند. همچنین، نتایج نشان داده است که کارایی بانکداری غیر ربوی در سال ۲۰۰۱، سبب به بانکداری ربوی در جهان کمتر بوده است.

اسلامی بیدگلی و کاشانی پور (۱۳۸۳) مقایسه و ارزیابی روش‌های سنجش کارایی شعب بانک تجارت و آرایه الگوی مناسب را مورد بررسی قرار دادند. در این مطالعه، با استفاده از روش‌های سه‌گانه (تحلیل پوششی داده‌ها، روش مرزی تصادفی و نسبت‌های مالی) کارایی ۱۴۲ شعبه بانک تجارت اندازه‌گیری شد. در هر یک از سه روش، ۱۴۲ شعبه بر اساس میزان کارایی، رتبه‌بندی شدند. مقایسه‌ی رتبه‌بندی شعب بانک تجارت در روش‌های مختلف به صورت دو به دو نشان می‌دهد که نتایج رتبه‌بندی روش‌های سه‌گانه با رتبه‌بندی روس فعلی بانک تجارت و نتایج رتبه‌بندی روش‌های سه‌گانه، با همدیگر متفاوت است، اما در عین حال، در مقایسه‌ی سه مدل، مدل تحلیل پوششی داده‌ها، برای سنجش کارایی شعب بانک، از دیگر مدل‌ها مناسب‌تر عمل کرده است.

بور کاظمی (۱۳۸۵) با استفاده از مدل تحلیل پوششی داده‌ها، به ارزیابی کارایی مجتمع‌های

صنایع پتروشیمی ایران طی سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۷۹ پرداخته است. در این مطالعه، ضمن روشن ساختن نقش صنایع پتروشیمی در گسترش کشور، ضرورت ارزیابی و بهبود کارایی این مجتمع‌ها را مورد بررسی قرار داده است. با توجه به این که در تحلیل پوششی داده‌ها، شمار واحدهای مورد بررسی باید از سه برابر تعداد ورودی‌ها و خروجی‌ها بیشتر باشد، در این مقاله، این مساله با ارائه‌ی یک روش ابتکاری حل شده است و نشان داده شده که مجتمع‌های پتروشیمی ایران در مجموع، دارای کارایی بالغ بر ۸۴٪ بوده و دو مجتمع پتروشیمی بندر امام خمینی و خارک کارا تر از دیگر مجتمع‌ها عمل می‌کنند.

۳. نسبت‌های مالی

نسبت‌های مالی ارتباط میان دو عدد (مبلغ) یا بیشتر است که از گزارش‌های مالی استخراج شده‌اند. برای برآورد نسبت‌های مالی، باید به نوع اطلاعاتی توجه داشت که در صورت و مخرج کسر قرار می‌گیرند. افزون بر این، وجود رابطه‌ی همبستگی و علت و معلولی میان ارقام صورت کسر با مخرج آن نیز قابل توجه است تا بتوان نسبت‌های مالی معنی‌دار، مناسب و مربوط را از گزارش‌های مالی استخراج کرد (چاندر^{۱۳}، ۲۰۰۱).

هنگام استفاده از نسبت‌های مالی، باید محدودیت‌ها و ویژگی‌های خاص حاکم بر آن‌ها را نیز در نظر گرفت و نباید آن‌ها را تنها معیار تصمیم‌گیری قرار داد، بلکه باید از آن‌ها به عنوان یک مدرک پشتیبان تصمیم استفاده کرد (هفتر^{۱۴}، ۲۰۰۱). مطلب مهم دیگر در ارتباط با نسبت‌های مالی، در نظر گرفتن معیار طبقه‌بندی این نسبت‌ها است. یکی از تقسیم‌بندی‌های نسبت‌های مالی، براساس نوع گزارشی است که نسبت مالی از آن استخراج شده است. بر این اساس، نسبت‌ها به چهار گروه ترازنامه، سود و زیان، صورت وجوه جریان نقد و مختلط تقسیم می‌شوند (لیو^{۱۵}، ۱۹۷۴).

نتایج پژوهش‌های تجربی نشان می‌دهد که نسبت‌های مالی را می‌توان براساس برخی عوامل مشترک گروه‌بندی کرد به گونه‌ای که نسبت‌هایی که در یک گروه قرار می‌گیرند، با یکدیگر در ارتباطند. بر این اساس، بسیاری از متون مدیریت مالی نسبت‌ها را به ۴ دسته‌ی کلی تقسیم می‌کنند به گونه‌ای که نسبت‌های مختلف در هر دسته یک شاخص را نشان می‌دهند و می‌توان آنها را شاخص‌های نقدینگی، عملیاتی، سودآوری و رشد نامید (چاندر^{۱۶}، ۲۰۰۱). موقعیت مالی هر بنگاه را می‌توان به وسیله‌ی این چهار شاخص سنجش و ارزیابی کرد. هر یک از این شاخص‌ها در برگیرنده شماری از نسبت‌های مالی هستند. به گونه‌ای که ۱۳ نسبت مالی انتخاب و در هر یک از این گروه‌های چهارگانه گنجانده شده است. هر گروه از این شاخص‌ها نمایانگر یکی از توانایی‌های چهارگانه است. نسبت‌های مالی اصلی و تقسیم‌بندی آن‌ها به شرح جدول شماره ۱ می‌باشد (فاستر^{۱۶}، ۱۹۸۶).

جدول ۱: نسبت‌های مالی و تقسیم‌بندی آن

شاخص ترکیبی	شاخص اصلی ۱	شاخص اصلی ۲	شاخص اصلی ۳	شاخص اصلی ۴
نقدینگی (Y _۱) و بدهی	نسبت سریع (Y _{۱۱})	نسبت جاری (Y _{۱۲})	بدهی به دارایی (Y _{۱۳})	
سودآوری (Y _۲)	نسبت سود ناخالص (Y _{۲۱})	حاشیه سود (Y _{۲۲})	بازده دارایی (Y _{۲۳})	بازده حقوق دارندگان (Y _{۲۴})
رشد (Y _۳)	افزایش حقوق دارندگان (Y _{۳۱})	افزایش سود عملیاتی (Y _{۳۲})	افزایش فروش (Y _{۳۳})	
عملیاتی (Y _۴)	نسبت گردش حساب‌های دریافتی (Y _{۴۱})	نسبت گردش موجودی (Y _{۴۲})	نسبت گردش دارایی (Y _{۴۳})	

۳.۱. برآورد شاخص‌های ترکیبی

هر شاخص ترکیبی در برگیرنده‌ی چند نسبت مالی اصلی است. از آنجایی که هر کدام از این نسبت‌ها دارای وزن و اهمیت متفاوتی هستند نمی‌توان با جمع کردن چند نسبت مالی ساده یک شاخص ترکیبی را به دست آورد. برای نمونه، اگر شاخص ترکیبی نقدینگی و بدهی در نظر گرفته شود، کارشناسان معتقدند که در میان نسبت‌های این زیرمجموعه یعنی نسبت سریع، نسبت جاری و بدهی به دارایی، نسبت سریع دارای وزن اهمیت بیشتری در بازتاب توانایی نقدینگی است (فاستر، ۱۹۸۶، چاندره، ۲۰۰۱؛ وهالکوز و سلاموریس، ۲۰۰۴). به همین دلیل، بهتر است تا با بررسی نظرات خبرگان و کارشناسان هر صنعت و استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری با معیارهای چندگانه، وزن دقیقی برای هر یک از نسبت‌ها استخراج نمود. به همین منظور می‌توان از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی بهره گرفت.

فرآیند تحلیل سلسله مراتبی یکی از روش‌های تصمیم‌گیری با شاخص‌های چندگانه^{۱۷} است که برای مقایسه‌ی گزینه‌های مختلف به کار می‌رود. این روش به همت توماس ساتی^{۱۸} (۱۹۸۰) ابداع و ارائه گردید. اصل اساسی در این روش، مقایسه‌ی زوجی گزینه‌ها و معیارهای مختلف، با استفاده از عبارات‌های زبانی متداول و سپس تخصیص امتیاز عددی مناسب به گزینه‌ها، براساس میزان اهمیت ارجحیت میان دو عنصر تصمیم است.

برای تشریح ایده‌ی بالا، نقدینگی به عنوان یک نمونه در نظر گرفته شد و رویه‌ی محاسبه‌ی شاخص توانایی آن تشریح می‌شود.

۳.۱.۱. تعیین وزن اهمیت شاخص‌های اصلی متعلق به نقدینگی و بدهی با فرآیند

تحلیل سلسله مراتبی: با مقایسه‌ی هر زوج از شاخص‌های اصلی مربوط به زیرمجموعه‌ی نقدینگی و بدهی و گرفتن نظرات کارشناسان صنعت، مشخص شد که نسبت سریع (Y_{۱۱}) اندکی مهم‌تر از نسبت

جاری (y_{12}) و نسبت جاری (y_{12}) اندکی مهم تر از نسبت بدهی به دارایی (y_{12}) و نسبت سریع (y_{11}) دارای متوسط اهمیت بیشتری در مقایسه با نسبت بدهی به دارایی (y_{12}) می باشد. با توجه به مقایسه های بالا و بهره گیری از امتیازات کمی این مقایسه ها، ماتریس مقایسه ی زوجی این سه نسبت به صورت زیر تشکیل می شود:

$$= \begin{matrix} & y_{11} & y_{12} & y_{13} \\ y_{11} & \begin{bmatrix} 1 & 2 & 3 \\ \frac{1}{2} & 1 & 2 \\ \frac{1}{3} & \frac{1}{2} & 1 \end{bmatrix} \\ y_{12} & & & \\ y_{13} & & & \end{matrix}$$

ماتریس مقایسه ی زوجی نسبت های نقدینگی و بدهی

می توان ثابت کرد که میان مقایسه های زوجی انجام شده سازگاری وجود دارد. ماتریس بالا می تواند مبنایی برای استخراج درجه ی اولویت هر یک از نسبت ها باشد. با استفاده از فرایند تحلیل سلسله مراتبی وزن اهمیت این سه نسبت به ترتیب $0/5396$ ، $0/2969$ و $0/1634$ استخراج می گردد. اوزان اهمیت نسبت های اصلی دیگر شاخص های ترکیبی نیز به همین راه استخراج شده است. وزن j امین نسبت اصلی در i امین شاخص توانایی ترکیبی (W_{ij}) برای هر چهار گروه استخراج و در جدول شماره ۲ ثبت شده است.

جدول ۲: وزن نسبت های اصلی در هر شاخص ترکیبی

شاخص ترکیبی	شاخص اصلی ۱	شاخص اصلی ۲	شاخص اصلی ۳	شاخص اصلی ۴
نقدینگی (y_1)	۰/۵۳۹۶	۰/۲۹۶۹	۰/۱۶۳۴	-
سودآوری (y_2)	۰/۲۲۷۴	۰/۱۲۲۷	۰/۲۲۷۴	۰/۴۲۳۱
رشد (y_3)	۰/۵	۰/۲۵	۰/۲۵	-
عملیاتی (y_4)	۰/۴	۰/۴	۰/۲	-

۳.۱.۲. برآورد مقدار متوسط هر شاخص اصلی برای یک صنعت: مقدار متوسط شاخص اصلی یک صنعت، میانگین موزون شاخص اصلی همه ی بنگاه های ارزیابی شده در آن صنعت است. برای نمونه متوسط شاخص اصلی نسبت سریع برای یک صنعت با استفاده از رابطه ی زیر برآورد می شود:

$$\text{متوسط نسبت سریع} = \frac{\sum QA_i}{\sum LL_i}$$

$$QA_i = \text{دارایی سریع بنگاه } i \text{ ام.}$$

$$LL_i = \text{بدهی جاری بنگاه } i \text{ ام.}$$

مقدار متوسط دیگر شاخص‌ها نیز به روشی مشابه قابل محاسبه است.

۳.۱.۳. برآورد مقدار نسبی شاخص‌های مالی اصلی با به کارگیری یکی از دو رابطه‌ی زیر:

$$G_{ij}^m = \frac{y_{ij}^m}{\bar{y}_{ij}} \quad (1)$$

$$G_{ij}^m = \frac{\bar{y}_{ij}}{y_{ij}^m} \quad (2)$$

$$y_{ij}^m = \text{مقدار شاخص اصلی } j \text{ در شاخص توانایی } i$$

$$\bar{y}_{ij} = \text{مقدار متوسط شاخص اصلی } j \text{ در شاخص توانایی } i$$

$$m = \text{بنگاه } m \text{ ام}$$

معادله (۱) مناسب شرایطی است که مقدار بزرگتر یک نسبت مطلوب‌تر باشد و معادله (۲) برای شرایطی است که مقدار کمتر یک نسبت مطلوب‌تر باشد.

۳.۱.۴. استفاده از معادله (۳) برای برآورد مقدار شاخص توانایی i با استفاده از وزن‌های جدول

(۲) و مقدار نسبی شاخص اصلی بنگاه m ام.

$$y_i^m = \sum W_{ij} G_{ij}^m \quad (3)$$

$$m = \text{بنگاه } m \text{ ام.}$$

$$y_i = \text{مقدار شاخص توانایی } i.$$

۴. انتخاب مدل ارزیابی تحلیل پوششی داده‌ها

هر بنگاه را می‌توان مانند یک واحد تصمیم‌گیرنده^{۱۹} فرض کرد. پس از این که مقدار هر شاخص ترکیبی برآورد شد، بردار (۴) برای بنگاه m ام ایجاد می‌شود:

$$y^m = (y_1^m, y_2^m, y_3^m, y_4^m) \quad (4)$$

در این پژوهش، هر بنگاه چهار شاخص ستاده y_1, y_2, y_3 و y_4 دارد که به ترتیب نمایانگر توانایی نقدینگی، سودآوری، رشد و عملیاتی هر بنگاه است. می‌توان n بنگاه را در یک صنعت به عنوان n واحد تصمیم‌گیرنده در تحلیل پوششی داده‌ها انتخاب کرد و مدل جمعی^{۲۰} تحلیل پوششی داده‌ها را برای ارزیابی کارایی نسبی آن به کار گرفت. از آن جایی که هیچ یک از واحدهای تصمیم‌گیرنده شاخص نهاده ندارند، مدل تحلیل پوششی داده‌ها به صورت زیر تنظیم می‌شود:

$$A = \text{Max}(e^T s^+)$$

st :

$$\sum_{m=1}^n y^m \lambda_m - S^+ = y^0$$

$$\sum_{m=1}^n \lambda_m = 1$$

$$S^+ \geq 0, \lambda_m \geq 0, m=1, 2, \dots, n$$

در الگوی بالا $S^+ = (S_1, S_2, S_3, S_4)^T$ و S_i و λ_m متغیرهای تصمیم ($i=1, 2, \dots, 4, m=1, 2, \dots, n$) و e بردار $(1, \dots, 1)^T$ است. براساس مفروضات اساسی این مدل، یک بنگاه تنها در صورتی کارآ خواهد بود که مقدار A برابر با صفر باشد (وی^{۲۱}، ۱۹۸۸). با قرار دادن مقادیر شاخص‌های توانایی در مدل، می‌توان مقدار A را برای هر بنگاه برآورد کرد. با توجه به پیش فرض مدل، هر چه مقدار A کمتر باشد، بنگاه مورد نظر کارآتر است. بنابراین، با استفاده از مقدار A ، می‌توان همه‌ی بنگاه‌های زیر مطالعه را رتبه‌بندی کرد.

۵. روش پژوهش

در این پژوهش برای محاسبه مقدار ناکارآمدی شرکت‌های داروسازی، از یک تکنیک برنامه‌ریزی خطی بهره گرفته می‌شود. جامعه‌ی مورد مطالعه، شرکت‌های داروسازی پذیرفته شده در بازار بورس اوراق بهادار ایران است. شمار این شرکت‌ها طی سال‌های ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ که این مطالعه انجام شده، ۲۷ شرکت بوده است. داده‌های مورد استفاده از روی صورت‌های مالی ترازنامه و سود و زیان این ۲۷ شرکت استخراج شده است^{۲۲} (جدول شماره ۳). از آنجایی که مدل تحلیل پوششی داده‌های به کار گرفته شده در این پژوهش یک مدل ویژه یعنی مدل جمعی است، تنها به ستاده‌ی شرکت‌های مورد مطالعه نیاز دارد. به همین منظور، از روی نسبت‌های مالی شرکت‌های مورد مطالعه، ۴ شاخص به عنوان ستاده‌ی هر شرکت برآورد و در مدل به کار گرفته شده است. برای حل هر یک از مدل‌ها، از نرم افزار DS استفاده شده است.

جدول ۳: نسبت‌های مالی مربوط به ۲۷ شرکت داروسازی در سال ۱۳۸۳

ردیف	نام شرکت	Y11	Y12	Y12	Y21	Y22	Y22	Y22	Y22	Y21	Y12	Y12	Y11	
۱	ابوریحان	۰/۱۵۵	۰/۱۹۸	۰/۱۶۶	۰/۲۷	۰/۳۴	۰/۲۲	۰/۶۵	۰/۱۱	۰/۳۰	۰/۲۱	۱۵۱/۷۶	۲/۵۰	۰/۶۵
۲	السر دارو	۰/۷۶	۰/۱۹۷	۰/۹۱	۰/۲۴	۰/۰۹	۰/۰۸	۰/۸۲	-۰/۱۱	۰/۳۵	۰/۳۶	۲۴۳/۳۴	۴/۶۲	۰/۸۱
۳	ایران دارو	۰/۷۳	۱/۰۸	۰/۸۲	۰/۲۳	۰/۰۹	۰/۰۸	۰/۴۴	۰/۶۵	۰/۴۳	۰/۴۰	۲۰۵۱۰۸	۳/۳۰	۰/۹۰
۴	پارس دارو	۰/۷۶	۱/۱۷	۰/۶۵	۰/۳۲	۰/۶۳	۰/۳۰	۰/۸۵	۰/۰۶	۰/۳۱	۰/۲۰	۳۶۲/۸۶	۱/۷۹	۰/۴۷
۵	بهران دارو	۰/۵۷	۰/۹۹	۰/۸۶	۰/۲۵	۰/۰۹	۰/۰۸	۰/۶۲	۰/۳۳	۰/۵۲	۰/۳۳	۱۴۲/۷۰	۲/۸۳	۰/۹۷
۶	بهران نسیمی	۰/۶۰	۰/۸۹	۰/۷۹	۰/۲۵	۰/۱۱	۰/۰۹	۰/۴۲	۰/۳۷	۲/۱۴	۰/۲۱	۱۴۱/۱۲	۳/۷۱	۰/۸۱
۷	داروسازی جابران حیان	۰/۷۹	۱/۱۲	۰/۶۹	۰/۲۳	۰/۲۲	۰/۲۵	۰/۸۰	۰/۲۹	-۰/۰۴	۰/۱۵	۱۲۸/۱۱	۵/۰۲	۱/۱۲
۸	داروسازی فاصی‌پور تریز	۰/۷۶	۱/۰۹	۰/۶۷	۰/۶۴	۰/۴۶	۰/۴۳	۱/۳۰	۰/۷۷	۲/۱۲	۱/۳۲	۱۱۶/۰۷	۴/۵۳	۰/۹۳
۹	داروسازی اسوه	۰/۵۳	۰/۸۶	۰/۷۴	۰/۳۷	۰/۲۵	۰/۱۶	۰/۶۳	۰/۰۲	۰/۱۶	۰/۱۷	۱۵۹/۶۵	۲/۹۳	۰/۶۵
۱۰	داروسازی اکسیر	۰/۷۱	۱/۱۲	۰/۷۷	۰/۳۳	۰/۲۴	۰/۲۴	۱/۰۴	۰/۰۷	۰/۰۳	۰/۱۹	۱۷۳/۳۲	۳/۳۵	۱/۰۰
۱۱	داروسازی امین	۰/۸۴	۱/۰۹	۰/۸۰	۰/۲۳	۰/۰۵	۰/۰۳	۰/۱۷	۰/۰۵	-۰/۰۴۲	۰/۱۰	۲۹۳/۲۳	۳/۷۳	۰/۷۱
۱۲	داروسازی حکیم	۰/۴۵	۰/۸۴	۰/۹۰	۰/۲۳	۰/۲۲	۰/۱۵	۱/۵۱	۰/۵۸	۱/۲۴	۰/۳۰	۱۳۴/۳۸	۲/۰۷	۰/۷۱
۱۳	داروسازی دامبران	۰/۶۷	۱/۱۸	۰/۸۲	۰/۲۹	۰/۱۳	۰/۱۲	۰/۶۶	۰/۰۷	۰/۳۳	۰/۲۷	۱۶۰/۵۲	۲/۳۷	۰/۹۳
۱۴	داروسازی زهراوی	۰/۴۲	۰/۹۸	۰/۷۸	۰/۲۷	۰/۱۰	۰/۰۷	۰/۳۲	۰/۴۱	۰/۱۲	۰/۳۱	۱۱۲/۴۳	۲/۰۵	۰/۶۹
۱۵	داروسازی دکتر عبدی	۱/۱۰	۱/۸۲	۰/۵۱	۰/۳۲	۰/۱۸	۰/۳۷	۰/۱۱	-۰/۱۵	۰/۰۵	۰/۰۵	۱۶۳/۸۴	۲/۶۴	۰/۸۸
۱۶	داروسازی فارابی	۰/۶۵	۱/۱۰	۰/۷۹	۰/۳۴	۰/۳۱	۰/۲۱	۰/۹۹	-۰/۲۵	۰/۱۰	۰/۰۷	۲۰۸/۹۲	۲/۰۵	۰/۶۶
۱۷	داروسازی کوثر	۰/۶۴	۱/۰۲	۰/۶۷	۰/۲۰	۰/۱۸	۰/۱۳	۰/۴۰	۰/۷۳	۱/۰۶	۱/۲۸	۱۵۰/۶۹	۲/۹۶	۰/۷۳
۱۸	دارویی لیمان	۰/۶۲	۰/۹۰	۰/۰۸	۰/۱۶	۰/۰۴	۰/۰۰	۰/۱۲	۰/۰۹	۰/۲۰	۰/۰۰	۱۴۶/۱۸	۳/۶۹	۰/۰۸
۱۹	لابراتوارهای رارک	۰/۷۰	۰/۹۹	۰/۸۳	۰/۲۷	۰/۲۶	۱/۱۵	۰/۲۰	۰/۰۹	۰/۰۸	۰/۱۸	۱۹۴/۳۶	۳/۲۷	۰/۷۷
۲۰	داروسازی رور دارو	۰/۸۴	۱/۱۸	۰/۶۷	۰/۳۲	۰/۲۱	۰/۲۱	۰/۶۳	۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۲۱	۱۵۹/۶۱	۴/۷۶	۱/۰۰
۲۱	سبنا دارو	۰/۸۱	۱/۷۰	۰/۵۴	۰/۳۷	۰/۳۳	۰/۲۸	۰/۶۰	۰/۰۶	-۰/۰۳	۰/۱۶	۸۶/۸۲	۱/۹۳	۰/۸۵
۲۲	تشرین دارو	۰/۱۸	۰/۸۶	۰/۶۹	۰/۱۳	۰/۰۳	۰/۰۴	۰/۱۲	۰/۰۸	-۰/۵۷	۰/۱۸	۲۳/۳۳	۲/۲۲	۱/۲۱
۲۳	نسیمی دارویی دارو یخس	۰/۴۹	۱/۰۸	۰/۵۹	۰/۳۱	۰/۱۵	۰/۱۲	۰/۲۸	۰/۰۰	۰/۲۱	۰/۳۶	۹۱/۶۴	۲/۳۸	۰/۷۶
۲۴	فراورده‌های نزیفی ایران	۰/۵۵	۰/۷۷	۰/۶۶	۰/۱۹	۰/۰۴	۰/۰۳	۰/۰۸	۰/۲۵	۰/۳۸	۰/۰۴	۹۵/۳۱	۵/۳۸	۰/۶۷
۲۵	شرکت کارخانجات داروبحت	۰/۵۹	۱/۰۰	۰/۸۱	۰/۲۶	۰/۱۲	۰/۰۹	۰/۵۰	۰/۰۰	۰/۰۲	۰/۲۸	۱۸۰/۱۱	۲/۶۶	۰/۸۲
۲۶	کیمدارو	۰/۸۲	۱/۲۲	۰/۷۲	۰/۳۴	۰/۲۵	۰/۱۷	۰/۶۲	۰/۱۰	۰/۳۲	۰/۱۴	۲۱۹/۸۳	۲/۴۸	۰/۶۸

۰/۹۵	۳/۵۴	۱۲۷/۹۹	۰/۰۶	۰/۳۱	۰/۱۰	۱/۴۸	۰/۳۰	۰/۳۲	۰/۴۲	۰/۷۹	۰/۸۸	۰/۵۳	تولید مواد اولیه‌ی دارویش	۲۷
۰/۶۳	۲/۹۱	۱۷۲/۴۸	۰/۱۹۷	۰/۱۴	۰/۰۸۵	۰/۷	۰/۱۴	۰/۲۲	۰/۲۹	۰/۵۹	۱/۰۷	۰/۶۷	میانگین صنعت	

۶. کاربرد الگو و تحلیل نتایج

در این بخش، نخست با استفاده از معادلات (۱) و (۲) مقدار نسبی شاخص اصلی برای هر بنگاه تعیین شده که نتایج آن در جدول شماره ۴ نشان داده شده است:

جدول ۴: مقادیر نسبی شاخص‌های اصلی در سال ۱۳۸۳

ردیف	نام شرکت	y_{11}	y_{12}	y_{21}	y_{22}	y_{23}	y_{24}	y_{25}	y_{26}	y_{27}	y_{28}	y_{29}	y_{30}
۱	ایوریحان	۰/۸۳	۰/۹۱	۰/۸۹	۰/۹۲	۱/۵۴	۱/۵۷	۰/۹۳	۱/۳۵	۲/۱۵	۱/۰۵	۰/۸۸	۰/۸۶
۲	البرز دارو	۱/۱۴	۰/۹۱	۰/۶۵	۰/۸۴	۰/۴۳	۰/۵۴	۱/۱۷	۰/۲۴	۲/۴۷	۱/۸۵	۱/۴۱	۱/۵۹
۳	ایران دارو	۱/۰۸	۱/۰۱	۰/۷۲	۰/۸۰	۰/۴۰	۰/۵۷	۰/۶۲	۷/۵۹	۳/۰۴	۲/۰۴	۱/۱۹	۱/۱۳
۴	پارس دارو	۱/۱۳	۱/۰۹	۰/۹۱	۱/۰۹	۲/۸۸	۲/۱۲	۱/۳۱	۰/۷۱	۲/۳۱	۰/۱۰۳	۲/۱۰	۰/۶۲
۵	تهران دارو	۰/۸۵	۰/۹۲	۰/۶۸	۰/۸۶	۰/۳۹	۰/۶۰	۰/۸۸	۳/۹۰	۳/۷۴	۱/۷۰	۰/۸۳	۰/۹۷
۶	تهران شیمی	۰/۸۹	۰/۸۳	۰/۷۵	۰/۸۸	۰/۵۱	۰/۶۵	۰/۶۰	۴/۳۷	۱۵/۲۵	۱/۰۵	۰/۸۲	۱/۳۷
۷	داروسازی جابراین حیال	۱/۱۸	۱/۰۵	۰/۸۶	۰/۸۰	۱/۰۱	۱/۷۸	۱/۱۵	۳/۳۹	۰/۳۶	۰/۷۶	۰/۷۴	۱/۷۳
۸	داروسازی فاضی‌پور تبریز	۱/۱۴	۱/۰۲	۰/۸۸	۲/۳۲	۲/۰۹	۳/۰۶	۱/۸۶	۹/۱۱	۱۵/۱۱	۶/۷۰	۰/۶۷	۱/۵۶
۹	داروسازی اسوه	۰/۷۹	۰/۸۰	۰/۸۰	۱/۲۷	۱/۱۵	۱/۱۷	۰/۹۰	۰/۳۹	۱/۱۱	۰/۸۴	۰/۹۳	۱/۰۱
۱۰	داروسازی اکسیر	۱/۰۶	۱/۰۴	۰/۷۷	۱/۱۳	۱/۱۱	۱/۷۴	۱/۴۸	۰/۸۵	۰/۱۹	۰/۹۶	۱/۰۰	۱/۱۵
۱۱	داروسازی امین	۱/۳۵	۱/۰۱	۰/۷۴	۰/۷۹	۰/۲۲	۰/۲۴	۰/۲۴	۰/۶۰	۰/۳۹	۰/۴۹	۱/۷۰	۱/۳۸
۱۲	داروسازی حکیم	۰/۶۸	۰/۷۹	۰/۶۶	۰/۷۹	۰/۹۸	۱/۱۰	۲/۱۵	۶/۸۸	۸/۸۸	۱/۵۰	۰/۷۸	۰/۷۱
۱۳	داروسازی دامبران	۰/۹۹	۱/۱۰	۰/۷۲	۰/۹۸	۰/۵۹	۰/۸۶	۰/۹۵	۰/۷۷	۲/۳۹	۱/۳۵	۰/۹۳	۰/۸۲
۱۴	داروسازی زهراوی	۰/۶۲	۰/۹۱	۰/۷۶	۰/۹۴	۰/۴۷	۰/۵۱	۰/۴۵	۴/۷۹	۰/۸۶	۱/۵۹	۰/۶۵	۰/۷۰
۱۵	داروسازی دکتر عبیدی	۱/۶۴	۱/۷۰	۱/۱۵	۱/۱۰	۰/۹۳	۱/۲۹	۰/۵۳	۱/۲۵	۰/۱۰۴	۰/۳۳	۰/۹۵	۰/۹۱
۱۶	داروسازی فارابی	۰/۹۷	۱/۰۳	۰/۷۵	۱/۱۶	۱/۴۲	۱/۴۸	۱/۴۲	۰/۳۹	۰/۷۴	۰/۳۳	۱/۳۱	۰/۷۱
۱۷	داروسازی کوثر	۰/۹۵	۰/۹۶	۰/۸۸	۰/۶۸	۰/۸۱	۰/۹۲	۰/۵۷	۸/۵۵	۷/۵۴	۶/۵۲	۰/۸۷	۱/۰۲
۱۸	دارویی لقمان	۰/۹۲	۰/۸۵	۷/۷۰	۰/۵۵	۰/۱۷	۰/۲۰	۰/۱۷	۱/۰۳	۱/۴۵	۰/۰۲	۰/۸۵	۱/۳۷
۱۹	لایرانورهای رازک	۱/۰۴	۰/۹۳	۰/۷۱	۰/۹۳	۱/۱۷	۱/۴۲	۱/۶۵	۱/۱۱	۰/۵۹	۰/۹۱	۱/۱۳	۱/۱۳
۲۰	داروسازی روز دارو	۱/۳۶	۱/۱۱	۰/۸۹	۱/۱۰	۰/۹۵	۱/۴۹	۰/۸۹	۱/۰۲	۰/۶۷	۱/۰۷	۰/۹۳	۱/۶۳

۳۱	سیا دارو	۱/۲۰	۱/۵۹	۱/۱۰	۱/۲۸	۱/۴۸	۱/۹۸	۰/۸۶	۰/۷۴	۰/۱۹	۰/۸۲	۰/۵۰	۰/۶۶	۱/۳۵
۳۲	سرسین دارو	۰/۲۷	۰/۸۱	۰/۸۶	۰/۴۵	۰/۱۳	۰/۲۶	۰/۱۷	۰/۹۱	-۴۰۰۶	۰/۹۱	۰/۱۳	۱/۱۱	۲/۰۵
۳۳	نسمی دارویی دارو یخس	۰/۷۳	۱/۰۱	۱/۰۱	۱/۰۷	۰/۶۹	۰/۸۲	۰/۴۰	۰/۰۲	۱/۵۰	۱/۸۲	۰/۵۳	۰/۸۲	۱/۲۱
۳۴	فراورده‌های نزریمی ایران	۰/۸۳	۰/۷۲	۰/۸۹	۰/۶۷	۰/۱۸	۰/۱۹	۰/۱۱	۲/۹۵	-۲۰۶۹	۰/۱۹	۰/۵۵	۱/۸۵	۱/۰۶
۳۵	شرکت کارخانجات دارویخس	۰/۸۸	۰/۹۳	۰/۷۳	۰/۸۹	۰/۵۲	۰/۶۸	۰/۷۲	۰/۰۴	۰/۱۱	۱/۴۰	۱/۰۴	۰/۹۱	۱/۳۱
۳۶	کسمندارو	۱/۲۲	۱/۱۴	۰/۸۲	۱/۱۸	۱/۱۵	۱/۲۳	۰/۸۸	۱/۱۸	۲/۳۱	۰/۷۲	۱/۲۷	۰/۸۵	۱/۰۸
۳۷	بولد مواد اولیه‌ی دارویخس	۰/۷۹	۰/۸۲	۰/۷۴	۱/۴۶	۱/۴۶	۲/۱۶	۲/۱۱	۱/۱۵	۲/۲۱	۰/۳۱	۰/۷۴	۱/۲۲	۱/۵۰

براساس داده‌های جدول شماره ۴ و معادله (۳)، مقادیر شاخص‌های توانایی ترکیبی چهارگانه برآورد و در جدول شماره ۵ ثبت شده است.

جدول ۵: مقادیر شاخص‌های توانایی ترکیبی در سال ۱۳۸۳

ردیف	نام شرکت	نقدینگی و بدهی	سودآوری	رشد	عملیاتی
۱	انوربجان	۰/۸۶	۱/۱۵	۱/۴۷	۰/۹۰
۲	الرز دارو	۰/۹۹	۰/۸۶	۰/۴۶	۱/۴۶
۳	ایران دارو	۱/۰۰	۰/۶۳	۵/۰۷	۱/۲۱
۴	بارس دارو	۱/۰۸	۱/۵۹	۰/۶۵	۱/۲۴
۵	بهران دارو	۰/۸۴	۰/۷۵	۳/۳۱	۱/۰۳
۶	نهران شیمی	۰/۸۵	۰/۶۶	۶/۲۶	۱/۰۹
۷	داروسازی جابر ابن حبان	۱/۰۸	۱/۲۰	۱/۸۲	۱/۳۴
۸	داروسازی فاضلی‌پور تبریز	۱/۰۶	۲/۲۴	۱۰/۰۰	۱/۱۹
۹	داروسازی اسوه	۰/۷۹	۱/۰۸	۰/۶۳	۰/۹۸
۱۰	داروسازی اکسیر	۱/۰۰	۱/۴۲	۰/۷۲	۱/۱۸
۱۱	داروسازی امین	۱/۰۹	۰/۳۶	-۰/۹۲	۱/۴۲
۱۲	داروسازی حکیم	۰/۷۱	۰/۴۶	۶/۰۳	۰/۸۲
۱۳	داروسازی دامبران	۰/۹۸	۰/۸۹	۱/۳۲	۰/۹۹
۱۴	داروسازی رهراوی	۰/۷۳	۰/۵۸	۳/۰۱	۰/۷۶
۱۵	داروسازی دکتر عبیدی	۱/۵۷	۰/۸۸	۰/۴۲	۱/۰۲
۱۶	داروسازی فارابی	۰/۹۵	۱/۳۷	-۱/۳۰	۰/۹۸
۱۷	داروسازی کوثر	۰/۹۴	۰/۷۰	۷/۷۹	۰/۹۹
۱۸	دارویی لیمان	۲/۰۰	۰/۲۳	-۰/۸۸	۰/۸۷

۱/۱۵	۰/۶۴	۱/۳۸	۰/۹۵	لابراتورهای رازک	۱۹
۱/۳۴	۰/۹۵	۱/۰۸	۱/۱۵	داروسازی روز دارو	۲۰
۰/۷۴	۰/۵۳	۱/۲۹	۱/۳۰	سینا دارو	۲۱
۰/۹۱	-۰/۳۳	۰/۲۵	۰/۵۲	شیرین دارو	۲۲
۰/۷۸	۰/۸۴	۰/۶۹	۰/۸۶	شیمی دارویی دارو پخش	۲۳
۱/۱۷	۰/۸۵	۰/۲۷	۰/۸۰	فراورده‌های تزریقی ایران	۲۴
۱/۰۴	۰/۴۰	۰/۷۲	۰/۸۷	شرکت کارخانجات داروپخش	۲۵
۱/۰۷	۱/۳۴	۱/۰۶	۱/۱۳	کیمیدارو	۲۶
۱/۰۸	۱/۲۱	۱/۸۹	۰/۷۹	تولید مواد اولیه‌ی داروپخش	۲۷

اکنون با استفاده از مقادیر شاخص‌های توانایی ترکیبی نشان داده شده در جدول شماره ۵ و فرموله و حل مدل برنامه ریزی خطی از نوع تحلیل پوششی داده‌های جمعی برای هر شرکت، مقدار ناکارآمدی هر شرکت برآورد می‌گردد. برای نمونه، مدل برنامه‌ریزی خطی برای برآورد ناکارآمدی شرکت ابوریحان به صورت زیر فرموله می‌شود:

$$\text{Max } A = S_1 + S_2 + S_3 + S_4$$

$$\text{St } : 0/86\lambda_1 + 0/99\lambda_2 + \dots + 0/79\lambda_{27} - S_1 = 0/86$$

$$1/15\lambda_1 + 0/86\lambda_2 + 0/00 + 1/89\lambda_{27} - S_2 = 1/15$$

$$1/47\lambda_1 + 0/46\lambda_2 + 0/00 + 1/21\lambda_{27} - S_3 = 1/47$$

$$0/90\lambda_1 + 1/46\lambda_2 + 0/00 + 1/08\lambda_{27} - S_4 = 0/90$$

$$\lambda_1 + \lambda_2 + 0/00 + \lambda_{27} = 1$$

$$\lambda_j \geq 0 \quad , \quad j = 1, \dots, 27$$

$$S_i \geq 0 \quad , \quad i = 1, \dots, 4$$

برای دیگر شرکت‌ها نیز مدل مشابهی فرموله و حل می‌شود. جواب بهینه ۲۷ مدل حل شده در جدول شماره ۶ نشان داده شده است.

جدول ۶: رتبه‌بندی ۲۷ شرکت داروسازی در سال ۱۳۸۳

ردیف	نام شرکت	نمره ناکارآمدی: A
۱	البرز دارو	۰
۲	داروسازی قاضی پور تبریز	۰
۳	داروسازی امین	۰
۴	داروسازی روزدارو	۰
۵	داروسازی جابر ابن حیان	۱/۳۷۸۳

۳/۷۷۱۹	لابراتوار داروسازی دکتر عبیدی	۶
۴/۰۷	داروسازی کوبر	۷
۵/۴۷	داروسازی حکیم	۸
۵/۶۳	تهران شبمی	۹
۵/۷۸۵	ایران دارو	۱۰
۶/۹۸۴۲	پارس دارو	۱۱
۷/۴۹۷۲	سنا دارو	۱۲
۸/۵۶	تهران دارو	۱۳
۸/۹۳۶۳	کمبدارو	۱۴
۹/۴۱	داروسازی زهراوی	۱۵
۹/۵۲	نولید مواد اولیه‌ی داروچخش	۱۶
۱۰/۱۱	داروسازی ابوریحان	۱۷
۱۰/۱۷	داروسازی اکسیر	۱۸
۱۰/۳۱	داملران	۱۹
۱۰/۳۷	لابراتوارهای رازک	۲۰
۱۱/۰۱	داروسازی اسوه	۲۱
۱۱/۳۲	شیمی دارویی داروچخش	۲۲
۱۱/۴	فرآورده‌های بریفی ابرن	۲۳
۱۱/۴۶	شرکت کارخانجات داروچخش	۲۴
۱۲/۳۹	داروسازی فارابی	۲۵
۱۳/۱۴	شهربن دارو	۲۶
۱۴/۱۲	دارویی لقمان	۲۷

همان‌گونه که اطلاعات جدول شماره ۶ نشان می‌دهد، شرکت‌های داروسازی البرز دارو، قاضی پور تبریز، امین و روزدارو کاملاً کاراً بوده‌اند و شرکت دارویی لقمان در پایین‌ترین مرتبه‌ی کارایی قرار گرفته است. حال، اگر این اطلاعات با اطلاعات خام نسبت‌های مالی مربوط به هر شرکت مقایسه شود، دیده می‌شود که تصمیم‌گیری درباره‌ی جایگاه و موقعیت هر شرکت داروسازی، در مقایسه با دیگر شرکت‌ها تنها با استفاده از نسبت‌های مالی، کاری بسیار مشکل و همراه با خطای زیادی است. به گونه‌ای که اگر مثلاً به نسبت‌های مالی شرکت البرز دارو توجه شود، این شرکت از دید نسبت سریع، نسبت به برخی از شرکت‌ها مانند ابوریحان، وضعیت بهتری دارد ($0/55 > 0/76$) اما وضعیت آن در مقایسه با برخی از شرکت‌های دیگر مانند داروسازی دکتر عبیدی، نامناسب‌تر است ($0/76 < 1/10$). بنابراین، مقایسه‌ی تک‌تک نسبت‌ها برای شرکت‌ها، نه تنها نمی‌تواند عملاً در تعیین جایگاه شرکت‌ها راه‌کاری مناسب باشد، بلکه حتی گاه خطای تجزیه و تحلیل را به همراه خواهد داشت. اما با آمیختن

نسبت‌های مالی در بیشتر نمرات کارآیی شرکت‌ها، حجم زیادی از اطلاعات با ابعاد مختلف در نظر گرفته شده و کار تحلیل‌گر و تصمیم‌گذار در ارزیابی موقعیت مالی یک بنگاه بسیار ساده‌تر خواهد شد.

۷. بحث و نتیجه‌گیری

بررسی عملکرد مؤسسات و بنگاه‌های تولیدی از جمله وظایف اساسی مدیریت است. یکی از زیر مجموعه‌های مهم بخش تولید که نقشی مهم در اقتصاد و سلامت جامعه دارد، شرکت‌های داروسازی هستند. برای نیرو بخشیدن جایگاه این شرکت‌ها، آگاهی از وضعیت هر یک و یافتن آفاق‌های بهبود آینده، از ضرورت‌های انکارناپذیر است. یکی از راه‌های شناخت وضعیت این شرکت‌ها توجه به عواملی مانند سودآوری، میزان فروش و دیگر آمار و ارقام حسابداری است که معمولاً در قالب نسبت‌های مالی به گونه‌ای گسترده مورد استفاده قرار می‌گیرند. اما از دید تنوع و گستردگی این اطلاعات و نسبت‌ها از یک سو و از سوی دیگر اهمیت متفاوت این اطلاعات و نسبت‌ها در بخش‌های مختلف تولیدی، در نظر گرفتن این نسبت‌ها نمی‌تواند به صورت جدا از هم، تصویر کاملی از وضعیت مالی این شرکت‌ها ارائه سازد. در این راستا، استفاده از روش‌هایی که بتوانند مجموعه‌ای از داده‌ها را در قالب اطلاعات کوتاه و واحد خلاصه کنند راه‌گشا است. از همین روی، در این مقاله، نخست با استفاده از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی، به مقایسه‌ی اهمیت نسبت‌های مالی مختلف از نظر اهداف مورد نظر آن‌ها و بهره‌گیری از نظر متخصصان پرداخته شد؛ سپس با آمیختن نسبت‌های مالی به شاخص‌های چهارگانه و به کارگیری روش تحلیل پوششی داده‌ها، نمره‌ی ناکارآمدی هر شرکت داروسازی برآورد شد. طبیعی است این نمره که اطلاعات زیادی در آن منظور شده است، می‌تواند در داوری درباره‌ی وضعیت مالی هر شرکت مؤثرتر افتد با نگاهی به نسبت‌های مالی هر یک از شرکت‌ها به صورت جدا از هم و مقایسه‌ی نتیجه‌ی به دست آمده با نتیجه‌ی به دست آمده از روش تحلیل پوششی داده‌ها، اهمیت مطلب بالا بیشتر آشکار می‌شود. به این ترتیب که، اگر به نسبت‌های مالی مربوط به شرکت داروسازی لقمان توجه شود، دیده می‌شود که شرکت دارویی لقمان از دید برخی از این نسبت‌ها، نسبت به دیگر شرکت‌ها از وضعیت مناسب‌تری برخوردار بوده است. اما از آن جا که اهمیت وزن نسبت‌ها از دید موقعیت مالی شرکت‌ها، متفاوت است. در نظر گرفتن هر کدام بی‌توجه به وضعیت شرکت در دیگر نسبت‌ها می‌تواند گمراه کننده و ابهام‌آمیز باشد. اما با آمیختن نسبت‌ها در قالب نمره‌ی کارآیی هر شرکت داروسازی تصویری کامل و قابل داوری و ارزیابی پیدا می‌کند. استفاده از رویکرد پیشنهادی برای دیگر مجموعه‌های همگن صنعتی در بورس قابل استفاده است. به گونه‌ای که مثلاً می‌توان مدل پیشنهادی را برای کارخانه‌های تولید سیمان، مواد غذایی - بهداشتی و دیگر مجموعه‌های همگن اجرا کرد و با ایجاد درک روشن و کامل از وضعیت این شرکت‌ها، آفاق تازه‌ای پیش روی تصمیم‌سازان و خریداران سهام آنها گشود.

طبیعی است، تصویر به دست آمده که جایگاه شرکت‌های داروسازی را نسبت به هم نشان می‌دهد، می‌تواند یک سیستم اطلاعاتی مناسب برای تصمیم‌گیری سهام‌داران و مدیران این شرکت‌ها باشد. برای تعیین اعتبار این رتبه‌بندی، به بررسی رابطه‌ی میان نمرات ناکارآمدی و یکی از مهم‌ترین معیارهای مورد نظر سهام‌داران، یعنی رشد حقوق صاحبان سهام پرداخته شد، ضریب همبستگی ۰/۳۷۱۵ میان این دو متغیر، رابطه‌ی معنادار را آشکار ساخت ($P\text{-Value} = ۰.۰۳۴۹$) بنابراین، به نظر می‌رسد که استفاده از این روش بتواند تا اندازه‌ی زیادی موجب شفاف شدن جایگاه شرکت‌ها شود و کار مقایسه را برای تصمیم‌گیرندگان آسانتر کند.

۸. محدودیت‌ها و پیشنهادها

در این پژوهش محدودیت‌هایی وجود دارد که لازم است توجه به نتایج، با در نظر گرفتن این محدودیت‌ها باشد

الف. دوره‌ی زمانی مطالعه شده، تنها برای سال ۱۳۸۳ بوده است. بنابراین، نتایج نیز برای آن سال اعتبار دارد.

ب. با توجه به تعداد شرکت‌های داروسازی در بازار بورس اوراق بهادار ایران، تعداد شاخص‌هایی که می‌توانست در مدل تحلیل پوششی داده‌ها به کار گرفته شود، محدود بوده است. از این رو برای کاهش این محدودیت‌ها و افزایش اعتبار نتایج پیشنهاد می‌شود که:

الف. رویکرد پیشنهادی، برای دیگر مجموعه‌های همگن در بازار بورس نیز به کار گرفته شود.
ب. شمار دوره‌های زمانی مطالعه افزایش یابد تا با مشخص شدن روند کارایی شرکت‌ها در طول زمان، تصویر به دست آمده از جایگاه شرکت‌ها دقیق‌تر باشد. برای این کار، استفاده از شاخص مالی کویت پیشنهاد می‌شود.

یادداشت‌ها

1. Athanassopoulos & Ballantine	2. Data Envelopment Analysis (DEA)
3. Worthington	4. Berg
5. Fucuyama	6. Berger & Humphery
7. Athanassopoulos	8. Worthington
9. T.Jen, Da& Umut	10. Halkos & Salamouris
11. Omero & Ambrosio	12. Duzakin & Duzakin
13. Chandra	14. Heffert
15. Lev	16. Foster
17. Multiple Attribute Decision Making (MADM)	
18. Thomas saaty	19. Decision Marking Unit
20. Additive DEA	21. Wei

۲۲. این داده‌ها از راه نرم افزار تدبیر پرداز ارائه شده از سوی سازمان بورس و اوراق بهادار تهیه شده است.

منابع

الف. فارسی

اسلامی بیدگلی، غلامرضا و کاشانی پور، محمد. (۱۳۸۳). مقایسه و ارزیابی روش‌های سنجش کارایی شعب بانک و آرایه الگوی مناسب. *مجله بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*. شماره ۳۸، ۲۷-۳۰.

پور کاظمی، محمد حسین. (۱۳۸۵). *ارزیابی کارایی مجتمع‌های پتروشیمی ایران با استفاده از تحلیل پوششی داده‌ها*. پیک نور. ج ۴، شماره ۲، ۴۳-۳۴.

علی‌زاد صانع، نیلوفر. (۱۳۷۸). *ارزیابی کارایی سیستم بانکی با استفاده از متدولوژی تحلیل پوششی داده‌ها، مورد پژوهی شعب بانک صادرات ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد*. دانشگاه الزهرا، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصاد.

مهرگان، محمدرضا. (۱۳۸۳). *مدل‌های کمی در ارزیابی عملکرد سازمان‌ها*. تهران: دانشکده مدیریت.

نادری، کرج و صادقی، حسین. (۱۳۸۲). *بررسی کارایی بانک‌داری بدون ربا در کشورهای مختلف*. پژوهش‌های اقتصادی. شماره ۹ و ۱۰، ۵۵-۴۲.

ب. انگلیسی

Athanassopoulos, A. D. (1997). *Service Quality and Operating Efficiency Synergies for Management Control in the Provision of Financial Services: Evidence from Greek Bank Branches*. **European Journal of Operational Research**. 98, 301-314.

Athanassopoulos. A. D. and Ballantine, J. A. (1995). *Ratio and Frontier Analysis for Assessing Corporate Performance: Evidence from Grocery Industry in the UK*. **Journal of the operational Research Society**. 46, 427-440.

Berg, A. (1991). *Technical Efficiency in Norwegian Banks: a Non Parametric Approach to Efficiency Measurement*. **Journal of Production Analysis**. 2, 127-142.

Berg, A., Forsund, F. R., Hjalmarsson, L. and Souminen, M. (1993). *Banking Efficiency in the Nordic Countries*. **J. Bank Finance**, 17 (2/3), 371-388.

Berger, A. N., Humphrey, D. B., (1992). *Measurement and Efficiency Issues in Commercial Banking*. Second Edition, Chicago: University of Chicago Press.

Chandra, P. (2001). **Financial Management Accounting**. Fourth Edition, New York: McGraw Hill.

Duzakin Erkut and Hatice Duzakin. (2006). *Measuring the Performance of Manufacturing Firms Based Model of DEA*. **European Journal of Operational Research**. 161 (2), 651-679.

Foster, G. (1986). **Financial Statement Analysis**. Sixth Edition, USA: McGraw Hill, 32.

Fucuyama, H. (1993). *Technical and Scale Efficiency of Japanese Commercial Banks: A Non Parametric Approach*. **Appl. Econ**. 25, 1101-1112.

Halkos, George E. and Dimitrios S. Salamouris. (2004). *Efficiency Measurement of the Greek Commercial Bank with the Use of Financial Ratios: a DEA Approach*. **Management Accounting Research**. 15 (2). 201-224.

Helfert, E. A. (2001). **Financial Statement Analysis: Tools and Techniques: A Guide for Managers**. Tenth Edition, New York: McGraw Hill.

Lev, B. (1974). **Financial Statement Analysis: A New Approach**. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, Inc.

Omero Marta, Ambrosio Lorenzo, Pesenti Raffaele and Walter Ukovich. (2005). *Multi Attribute Decision Support System Based on Fuzzy Logic for Performace Assessment*. **European Journal of Operational Research**. 160 (3). 710-725.

Saaty, Thomas L., (1980). **The Analytic Hierarchy Process**. New York: McGraw-Hill.

Tijen Ertay, Daruan and Umut Rifat Tuzkaya. (2004). *Integrating Data Envelopment Analysis and AHP for the Facility Layout Design in Manufacturing Systems*. **Information Sciences**. 176, 237-262.

Wei, Q. L. (1988). **The DEA Methods of Evaluating Relative Efficiency**. Beijing: Peoples University of China Press.

Worthington, Andrew. C. (1998). *The Application of Mathematical Programming Techniques to Financial Statement Analysis: Australian Gold Production and Exploration*. **Australian Journal of Management**. 23 (1), 97-113.